

Linhartovo delo ne more obstati, ali v kranjskem in posebej še v slovenskem zgodovinoписju je ono uprav monumentalno. — Linhart pa ni samo znamenit kot zgodovinar, on je važen kulturni delavec tudi v nekem drugem oziru. On je dvignil dotlej prezirano govoricu ubogih »tlačanov« v vrsto jezikov omikanih narodov, otvorivši slovenščini pot v gledališče. On ni bil samo prevajalec iger: »Županova Micika« in »Ta veseli dan ali Matiček se ženi«, on jih je tudi prilagodil nravi in mišljenju našega ljudstva; on je bil poleg Zoisa duša prvih slovenskih posvetnih gledaliških predstav. Dandanes, ko imamo že lepo urejeno slov. gledališče s procvitajočo se opero, dandanes si ne moremo misliti, kakov elektrizujoč učinek je napravila pred 110 leti preprosta slovenska pesmica, zapeta med tujeglasno igro; kakšen uspeh sta morali stoprav doseči omenjeni Linhartovi igr. Zgodovino, gledališče — oba ta dva prevažna faktorja je namerjal dati Linhart svojemu narodu; a predno je utegnil popolnoma izvesti svoje krasne načrte, je legel v prezgodnji grob, na katerem je plakal pokrovitelj Zois in z njim vsi tedanji zavedni rodoljubi.

Jugoslovanska akademia znanosti in umetnosti v Zagrebu je izdala dva književna poziva, ki naj zbereta gradiva za dve novi podjetji, katarih se je lotila akademija. Odločila se je namreč izdajati I. Folkloristiški zbornik, v katerem se bodo tiskali opisi življenja, običajev in verovanja naroda hrvaškega in srbskega. Akademija se je tega podjetja oklenila, ker zaradi kulturnega napredka pravo narodno življenje bolj in bolj gineva. Poziv navaja tudi napise za vse folklorske priloge, kateršni so 1.) Narodno življenje v ožjem smislu (hrana, noša, igre, stanovanje i. t. d.), 2.) Narodni običaji in verovanja. 3.) Dijalektologija. — Skrajni čas bi bil, da tudi mi Slovenci kaj ukrenemo v tem smislu. Ali ne bi bilo to hvaležno polje za »Matico slovensko«? — Akademija misli pa tudi izdajati II. Zbornik povestnih spomenikov književnosti hrvaške v novem veku. Ta zbornik ima služiti namenu, da se objasni z vseh strani književna zgodovina hrvaška. V njem se bodo javljali izvorni sestavki starjših hrvaških pisateljev, ki so pisani v raznih jezikih, književniška korespondencija in razne priloge, ki bodo zanimale one, ki se pečajo s književno povestnico.

«**Nada**« je prinesla v jednajsti številki začetek simpatično pisanega životopisa našega dičnega pesnika *Simona Gregorčiča* iz peresa g. J. Čebularja in dobro pogojeno sliko pesnikovo. — Konec životopisa izide v 12. številki.

Nov srbski časopis. Dobili smo na izmeno časopis *Zanatlijski Glasnik*. Vlasnik: Članovi esnafa muško-ženskih krojača. Odgovorni urednik *Aleksa Živković*. Izide vsako nedeljo v Belem gradu v radnji T. S. Elakovića (svršeni krojački akademičar). Cena za inozemstvo 10 kron.

Preradovičevo slavlje. Hrvaški narod je slavil 23. maja t. l. odkritje spomenika prvemu svojemu pesniku, *Petru Preradoviću*. Spomenik je izdelal znani hrvaški umetnik Ivan Rendić. Pesnik se prikazuje v naravni veličini v generalski uniformi, gologlav, v levi roki ima popir, v desni pero. Medeni kip počiva na okroglem stojalu od isterskega mramorja. — Spomenik je dal napraviti na svoje stroške ter ga poklonil svojemu rodnemu mestu glasoviti rodoljub hrvaški, intendant gledališča in pisatelj Štefan pl. Miletić. Slavnost se je lepo zvršila, vendar brez velikega pompa.

Prof. Andra Gavrilović je zbral svoja pisma o slovenski književnosti ter jih je izdal kot 36. knjigo *Čupičeve zadužbine*. (Čupičeva zadužbina je književna ustanova kapelana Čupiča, slična naši Knezovi knjižnici). Knjiga ima naslov: »Pisma o književnosti u Slovenaca« (8°. str. XVI + 180, Cena 2 dinara) in ima namen seznaniti srbsko publiko s književnimi prilikami Slovencev. Čim knjigo dobimo, jo pobljže ocenimo.

Stoletnica Pavla Jos. Šafařika. Dne 13. majnika t. l. je preteklo sto let, kar se je porodil znameniti slavist *Pavel Jos. Šafařik* v tatranski vasi Kobelarovo (gömör-

skega komitata) kot sin evangelskega pastorja. Z njim je dobilo Slovanstvo moža, katerega bistri duh je prvi premotril bistvo slovanskega plemena in prvi osvetlil njegovo do takrat temno in nepoznano prošlost. Šafařik je vzgojil s svojim neprecenljivim delovanjem idejo sorodnosti in vzajemnosti slovanske.

V mladeniški dobi, ko se je šolal na kežmarskem liceju (v zipskem komitatu), je podal Šafařik rojakom (1814) prvence svoje lirike pod naslovom »Tatranská Musa s lyrou slovanskou«. Na takrat slavni univerzi v Jeni pa se je uglobil v jezikoslovje in zgodovino, in tema strokama je posvetil odsihdob vse svoje delovanje. Prišel je leta 1819. med Jugoslovane kot ravnatelj novo ustanovljene gimnazije srbske občine v Novem Sadu na južnem Ogerskem. To mesto je bilo kakor nalašč ustvarjeno za Šafařikovo slavistiško delovanje. V bližini tega središča bogate srbske inteligencije, na Fruški gori se nahajajo samostani z dragocenimi knjižnicami in arhivi srbske prošlosti. Te zbirke so podale v zvezi z drugimi knjižnicami Dalmacije, Hrvaške, Slavonije in Srbske Šafařiku obilo gradiva za spoznavanje slovanske zgodovine in literature. Plodi tega vztrajnega delovanja Šafařikovega so: *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826); *Geschichte der südslavischen Literatur*; *Uebersicht der slovenischen Kirchenbücher des XV. bis XVII. Jahrhunderts*; *Serbische Lesekörner*; iz leta 1828. je razprava: *Ueber die Abkunft der Slaven* in iz l. 1833.: *Přehled nejnovější literatury illirských Slovanů*.

Glavna doba Šafařikovega delovanja je napočila leta 1833., ko so mu pripomogli češki častilci in prijatelji, v prvi vrsti njegov zvesti prijatelj izza mladih let, Palacký, s prostovoljnimi doneski letnih 480 gld., da je mogel bivati v Pragi. Spisal je tu Šafařik, udan povsem le znanstvenemu raziskovanju, svoje najslavnejše delo: *Slovanské starožitnosti*, obširno (1014 str.), kritiški in temeljito proučeno zgodovino slovanskih narodov od najstarejših dob do srede srednjega veka. Nasproti navadni trditvi, da so prišli Slovani v Evropo šele v 4. stoletju po Kr. kot barbari in sužnji, kar znači baje že ime »sclavus«, je dokazal Šafařik, da so tudi Slovani narod s staro kulturo in istovrstni z Germani, Grki in Romani. Dokazuje, da so srednjeveški Vindi isti kakor Tacitovi in Plinijevi Veneti, in da so tudi Skiti slovansko pleme, ne manj kakor Budini in Nevri, stanujoči ob Dnjestru, katere so si prilastovali Nemci kot germanski rod. Glas o tem delu je priboril Šafařiku občno priznanje vseh učenjakov in akademij izvzemši — Kopitarja, ki ni mogel utajiti osebnega gneva. Nemški, poljski in ruski prevodi so širili Šafařikovo učenje med učenjaki kulturnih narodov.

V ozki zvezi s tem delom je njegov *Slovanský národopis* (1842), kateremu je dodana etnografska karta o razširjenosti Slovanov. Neutrudljivo je pripravljaval Šafařik razen drugih literarnih studij (*Staročeská gramatika*; *Památky hlaholského písemnictva* l. 1853. i. t. d.) izdajo etimološkega slovarja slovanskih jezikov, katerega pa je dovršil šele Miklošič leta 1886. Naj opozorimo tudi še na Šafařikovo leta 1858. izdano razpravo: *O domovini in nastanku glagolice*, v kateri izpodbija nazor, da je glagolica mlajša od cirlice, in dokazuje na podlagi najdenih rokopisov večjo starost glagolice; le-te sestavo pripisuje sv. Cirilu, sestavo cirlice pa njegovemu učencu sv. Klementu ohridskemu.

Izredni duševni napor, katerega je Šafařik vzmagoval kot neutrudni literat, razen tega (od leta 1837. do 1847.) tudi kot književni cenzor in hkrati (od leta 1841. dalje) kot kustos in pozneje kot bibliotekar univerzne knjižnice, je nakopal telesno oslabelemu možu trudnomiselnost, ki se je razvila kratko pred smrtjo v umobolje. Znanstveno delovanje je prenehalo l. 1859. Umril je pa slavni mož in veliki slavist dne 24. junija l. 1861.

v Pragi. Njegovo bogato knjižnico, polno dragocenih rokopisov in redkih tiskov z vsemi zapiski, ekscerpti, prepisi i. t. d. je kupil leta 1863. češki deželni zbor za češki muzej.

—oe—

Češka književnost. (Dalje.)

Havličkovo geslo »Čeh, ne Slovan« je močno razburilo tedanje domoljube; ustvarilo je nekako revolucijo v slovanskem vprašanju in izzvalo nasprotje Kollárjevo. Havliček objasnjuje svoje geslo z besedami: »Hočemo-li biti dobri Slovani, moramo gojiti pred vsem boljše svojega plemena; le tako utrdimo slovanstvo sploh.« Slovanstvo je Havličku ideal, katerega dosežemo šele v bodočnosti potem, kadar se realno utrde pojedina slovanska plemena. Nasprotno pa je širil Kollár teoretiški pojem o slovanski vzajemnosti, katera je njemu združeno zajemanje, združeno izmenjavanje in jednotno uživanje. Takega ideala pa nismo še nikdar dosegli in ga iščemo še danes zaman; kako malo je n. pr. pri pojedinih slovanskih plemenih znanja ali vsaj zanimanja za literaturo slovanskih narečij.

V pesništvu in v literaturi sploh znači novo smer byronizem. *Mácha* (1836) je bil prvi, ki se je pečal »byronski« z analizo notranjega človeka in sicer nenavadnega in velikega človeka. *Mácha* je pač toliko v tiru Kollárjevem, kolikor smatra le-ta človeka kot ideal humanitarnosti; vendar je pa *Máchov* človek nekako protest zoper abstraktni humanizem Kollárjev; ustvarjen je konkretnije, nekako tako, kakor je določilo leto 1848. humanitarno idejo. *Máchov* »Maj« ni odstranil takoj starejše domoljubne smeri, nastopil je vzpričo nastale revolucije in sledeče reakcije skoraj dvajsetleten odmor. Šele *Hálek* je pričel zopet kot byronovec znova kritiški in polemiški boj zoper zastarelo smer domoljubja. *Hálek* se protivi sploh vsakemu pesništvu, ki je specifiški narodno. Predmet pesništvu je njemu človek, a ne tak, kakršen se pojavlja v posameznem narodu, ampak človek sploh, človek kot tak. Ker je pa veliko težje razumevati človeštvo v njega celoti, nego človeka, kakor se pojavlja s posebnim mišljenjem v pojedinem narodu, zato stavi *Hálek* pesništvo, ki se peča s človeštvom v obče, višje od onega, ki je zgolj narodno, prav za prav domoljubno. Soglasno z njim se stavi tudi *Neruda* v bran proti onim, ki mislijo, da so že dovolj storili, če so le domoljubi, ne da bi tudi drugače kaj storili in delovali ter se trudili, da uvedejo sebe in s tem narod k svetovni zavednosti. *Hálek* in *Neruda* sta torej sledila ljudsko smer Havličkovo. V najlepših svojih spisih sta pogodila: prvi zlasti vaščana, drugi pa meščana in delavca.

Opazujemo torej, da se je v poeziji takisto razvijal pojem in obseg narodnosti, kakor se je sprva historiški izcimil na podlagi politiškega in socijalnega razvoja. Namesto domoljubja in slovanstva pred Kollárjem in za Kollárjeve dobe iščejo poslej pesniki in pisatelji posebno vzpričo vpliva Byronovega konkretnjših tipov čeških in jih najdejo seveda največ med kmetiškim ljudstvom in sploh v onih slojih, katere je kultura najmanj oblizala. To je pač zdrava smer, ljudska smer, in z umetnostnega stališča se javlja kot realizem.

Podoben je razvoj v umetnosti, čeprav ni toliko viden. Češko slikarstvo je preveč primorano, se v tujini šolati, in je preveč zavisno od tujega mecenaštva. Pravega češkega slikarstva je zato malo. Ne sme nas motiti, da je sujet historiški ali domoljuben; s tem še ne zadobi delo narodnega značaja. V resnici pa sta bila prava češka slikarja *Čermák* in *Mauers*.

Na boljšem stališču je glasba. Kmalu so našli Čehi sami svojo glasbo, pred vsemi *Smetana*. Še v letih sedemdesetih so se nekaterniki dokaj trudili s špekulacijami o vseslovanski glasbi in vseslovanskih motivih, dasiravno so imeli že svojo lastno češko.